

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 449

Ekonomia

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Joanna Świrski-Korłub, Jadwiga Marcinek

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych

www.pracnaukowe.ue.wroc.pl

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192

e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-616-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław

tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl

www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Piotr Adamczewski: Organizacje inteligentne w rozwoju społeczeństwa wiedzy / Intelligent organizations in the development of knowledge society	13
Maciej Banasik: Siła demokracji a władza finansjery na przykładzie kryzysu w Grecji / The strength of democracy vs. the power of high finance on the example of the crisis in Greece	23
Paweł Białynicki-Birula, Łukasz Mamica: Uwarunkowania i efekty polityki przemysłowej w świetle neoweberowskiej koncepcji państwa / Determinants and effects of industrial policy in the context of the neoweberian state model	40
Jan Borowiec: Integracja handlowa jako determinanta synchronizacji cykli koniunkturalnych w strefie euro / Trade integration as a determinant of business cycles synchronization in the Euro Area	52
Malgorzata Bułkowska: Potencjalny wpływ bilateralnych umów handlowych na wzrost gospodarczy UE – przewidywane skutki dla polskiego sektora rolno-spożywczego / Potential impact of the bilateral trade agreements on the economic growth in the EU – expected consequences for the Polish agri-food sector	61
Sławomir Czetwertyński: Produkcja partnerska a nieformalny obrót cyfrowymi dobrami informacyjnymi / Peer production vs. informal distribution of digital information goods	72
Ireneusz Dąbrowski: Mechanizmy sprzężeń zwrotnych i ujęcie cybernetyczne w ekonomii / Feedbacks and cybernetic coverage in economics	86
Tomasz Dębowski: Polityka regionalna Unii Europejskiej w Polsce – teraźniejszość i przyszłość / Regional policy of the European Union in Poland – present and future	96
Wirginia Doryń: Innowacyjność sektora niskiej techniki w krajach Unii Europejskiej – analiza porównawcza / Innovation of the low technology sector in the European Union – a comparative analysis	109
Karolina Dreła: Prekariat – kierunki zmian i wpływ na rynek pracy / Precariat – directions of changes and impact on the labour market	118
Monika Fabińska: Droga kobiet do sukcesu biznesowego w dobie polityki równych szans / Women’s road to business success in the era of equal opportunities policy	130

Maria Fic, Daniel Fic, Edyta Ropuszyńska-Surma: Społeczno-ekonomiczne ograniczenia rozwoju gospodarczego Polski w kontekście pułapki średniego dochodu / Socio-economic constraints of the Polish economic growth in context of the middle-income trap	142
Paweł Głodek: Proces komercjalizacji wiedzy a struktury uczelni wyższej – ujęcie modelowe / Process of knowledge commercialization and university organisational units – model approach.....	155
Aleksandra Grabowska-Powaga: Uwarunkowania kształtowania kapitału społecznego – odniesienia do Polski / Factors that influence social capital – references to Poland.....	169
Alina Grynia: Poziom oraz struktura finansowania działalności badawczo-rozwojowej na Litwie na tle pozostałych krajów UE / Level and structure of investment in research and development in Lithuania in comparison with other countries	177
Mariusz Hamulczuk, Jakub Kraciuk: Procesy globalizacji a wzrost gospodarczy w krajach europejskich / Globalisation processes vs. economic growth in the European countries	191
Anna Horodecka, Liudmyła Vozna: The vulnerability of the labor market as the effect of the human motivation to work / Wrażliwość rynku pracy jako skutek motywacji człowieka do pracy	207
Agata Jakubowska: Instytucjonalne podłoże relacji podmiotów funkcjonujących na rynku / Institutional background of relations between entities on the market	216
Ewa Jaska: Uwarunkowania makroekonomiczne rozwoju rynku reklamy medialnej w Polsce / Macroeconomic conditions for the development of media advertising market in Poland	224
Michał Jurek: Społeczna odpowiedzialność biznesu – ewolucja koncepcji i jej znaczenia / Corporate social responsibility – evolution of the concept and its importance.....	234
Renata Karkowska, Igor Kravchuk: Struktura inwestorów na GPW w Warszawie w kontekście zmian makroekonomicznych i rynkowych / Structure of investors in the Warsaw Stock Exchange in the context of macroeconomic and market changes.....	246
Grażyna Karmowska: Analiza i ocena poziomu ekoinnowacji w nowych krajach członkowskich Unii Europejskiej / Analysis and assessment of the level of eco-innovation in the new member countries of the European Union	257
Dariusz Kielczewski: Racjonalność człowieka gospodarującego w ujęciu koncepcji <i>homo sustinens</i> / Rationality of managing man in the concept of <i>homo sustinens</i>	269

Krystyna Kietlińska: Rola powiatowych urzędów pracy w przeciwdziałaniu bezrobociu w Polsce / The role of district labour offices of work in counter-acting unemployment in Poland	277
Aneta Kisiel: Kształtowanie kapitału ludzkiego – wybrane problemy / Human capital shaping – selected issues	289
Dariusz Klimek: Funkcja ekonomiczna imigracji na polskim rynku pracy / The economic function of immigration on the Polish labor market	300
Paweł Kocoń: Zarządzanie informacją – utajnianiem i ujawnianiem – jako funkcja zarządzania publicznego / Managing the information – encryption and disclosure – as public management functions	310
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepowska-Flis: Weryfikacja hipotezy schumpeterowskiej w kontekście rodzajowej struktury wdrażanych innowacji / Verification of Schumpeterian hypothesis in the context of generic structure of innovations	319
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepowska-Flis: Wpływ wybranych warunków działalności gospodarczej na aktywność innowacyjną przedsiębiorstw / Influence of chosen conditions of economic activity on innovation activity of enterprises	329
Joanna Kudelko: Nowy paradygmat rozwoju w realizacji polityki spójności / New paradigm of development in the implementation of cohesion policy	340
Wojciech Leoński: Rola państwa i instytucji rządowych w promowaniu koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu w Polsce / The role of the state and government agencies in promoting the concept of corporate social responsibility in Poland	350
Renata Lisowska: Kształtowanie przewagi konkurencyjnej małych i średnich przedsiębiorstw poprzez wykorzystanie wzornictwa przemysłowego – doświadczenia województwa wielkopolskiego / Shaping the competitive advantage of small and medium-sized enterprises through the use of industrial design – experience of the Wielkopolskie Voivodeship	358
Irena Łącka: Wkład uczelni i instytutów badawczych w ochronę własności przemysłowej w Polsce w latach 2009-2014 / Input of universities and research institutes on the protection of industrial property in Poland between 2009 and 2014	368
Agnieszka Malkowska: Eksport województwa zachodniopomorskiego – charakterystyka i znaczenie dla regionu / Exports in Zachodniopomorskie Voivodeship – profile and significance for the region	381
Natalia Mańkowska: Usługi e-administracji a konkurencyjność międzynarodowa w wymiarze instytucjonalnym / E-government services and institutional competitiveness	392
Grażyna Michalczuk, Julita Fiedorczyk: Kapitał intelektualny kraju (NIC) – konceptualizacja podejść / National intellectual capital (NIC) – the conceptualization of approach	402

Michał Michorowski, Artur Pollok, Bogumiła Szopa: Przeobrażenia w sferze dochodów gospodarstw domowych w Polsce według grup społeczno-ekonomicznych w latach 1993-2014 / Transformations in household incomes in Poland by socioeconomic groups in 1993-2014	412
Dorota Milek: Przestrzenne zróżnicowanie innowacyjności polskich regionów / Spatial diversity of Polish regions innovativeness	424
Bogumiła Mucha-Leszko: Przyczyny słabego ożywienia koniunktury gospodarczej w strefie euro w świetle hipotezy o nowej sekularnej stagnacji / Causes of the Eurozone's slow economic recovery in the light of new secular stagnation hypothesis	436
Rafał Nagaj: Działania zbiorowe i na rzecz innych – analiza porównawcza polskich, litewskich i hiszpańskich studentów / Collective actions and helping others – comparative analysis of Polish, Lithuanian and Spanish student)	450
Paulina Nowak: Regionalne zróżnicowania poziomu nasycenia w ośrodki innowacji i przedsiębiorczości / Regional variation in the level of saturation in the centers of innovation and entrepreneurship	462
Robert Pietrzykowski: Rozwój gospodarczy państw Europy Środkowej i Wschodniej jako członków Unii Europejskiej / Economic development of countries of Central and Eastern Europe as members of the European Union	476
Elżbieta Pohulak-Żołędowska, Arkadiusz Żabiński: Wykorzystanie idei otwartych innowacji we współczesnych gospodarkach / Open innovation concept in contemporary economies	487
Gabriela Przesławska: Otoczenie instytucjonalne jako czynnik międzynarodowej konkurencyjności kraju oraz inkluzywnego wzrostu / Institutional environment as a factor of country's international competitiveness and inclusive growth.....	498
Malgorzata Raczkowska: Jakość życia w krajach Unii Europejskiej / Quality of life in the European Union	511
Anna Rutkowska-Gurak: Refleksje nad metodologią nauk ekonomicznych / Reflections on the methodology of economic sciences	522
Stanisław Swadźba: Wzrost gospodarczy krajów Azji Południowo-Wschodniej i Unii Europejskiej. Analiza porównawcza / The economic growth of South-East Asia and the European Union. Comparative analysis	536
Anna Sworowska: Współpraca patentowa nauki i biznesu na przykładzie województwa podkarpackiego – analiza sieci / Network analysis of patent cooperation between science and business – the case of Subcarpathian region	547
Monika Szafrąńska, Renata Matysik-Pejas: Społeczna odpowiedzialność banków komercyjnych w Polsce wobec środowiska naturalnego / Corpo-	

rate social responsibility of commercial banks in Poland towards the natural environment.....	559
Piotr Szkudlarek: Płeć studentów a ich aktywność społeczna w świetle badań nad kapitałem społecznym / Sex of students and their social activity in the light of research into the social capital	573
Agnieszka Szulc: Instytucje formalne i nieformalne na rynku pracy w Polsce / Formal and informal institutions on the labour market in Poland	584
Andrzej Szuwarzyński: Porównanie efektywności działalności badawczo-rozwojowej w krajach OECD / Comparison of efficiency of research and development in OECD countries	595
Magdalena Szyszko: Oczekiwania bliskie racjonalnym? Współczesne koncepcje kształtowania oczekiwań uczestników rynku / Bounded rationality of expectations? Modern hypotheses of expectations formation of market participants.....	606
Ewa Ślęzak: Migracje Polaków po 2004 roku a gospodarstwa domowe – implikacje teoretyczne i praktyczne / Migrations of the Polish after 2004 vs. the households – theoretical and practical implications	616
Mirosława Tereszczuk: Instrumenty polityki handlowej Unii Europejskiej a polski handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi / Trade policy instruments of the European Union versus the Polish foreign trade in agricultural products	627
Agnieszka Tomczak: Polityka monetarna i fiskalna w warunkach wysokiego zadłużenia / Monetary and fiscal policy in the conditions of considerable indebtedness.....	639
Katarzyna Twarowska: Efekty międzynarodowej koordynacji polityki walutowej w latach 1978-2015 / Effects of international monetary policy coordination in the period 1978-2015.....	652
Zuzanna Urbanowicz: Simulation analysis of the degree of inadequacy in the single monetary policy for the EU economy outside the euro zone / Symulacyjna analiza stopnia nieadekwatności jednolitej polityki pieniężnej dla unijnej gospodarki spoza strefy euro	665
Grażyna Węgrzyn: Absolwenci na europejskim rynku pracy – analiza porównawcza / University graduates at European labour market – comparative analysis	675
Danuta Witczak-Roszkowska: Kapitał społeczny polskich regionów / Social capital of Polish regions.....	686
Katarzyna Włodarczyk: Serwicyzacja konsumpcji w polskich gospodarstwach domowych / Servicization of consumption in Polish households.....	699
Renata Wojciechowska: Between economic triumphalism and anti-economism / Między tryumfalizmem ekonomicznym a antyeconomizmem	709

Malgorzata Wosiek: Migracje międzynarodowe w procesach dostosowawczych na rynkach pracy krajów UE w czasie kryzysu / International migration in the labour market adjustment processes in the EU countries during the crisis	718
Urszula Zagóra-Jonszta: Dwugłos klasyków francuskich na temat podatków – Bastiat i Sismondi / Two voices of French classics about taxes – Bastiat and Sismondi	730
Malgorzata Zielenkiewicz: Konkurencyjność krajów UE w świetle globalnego kryzysu finansowego / Competitiveness of the EU countries in the context of the global financial crisis	740

Wstęp

Z wielką przyjemnością oddajemy do Państwa rąk publikację pt. „Ekonomia”, wydaną w ramach Prac Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Opracowanie składa się z 65 artykułów, w których autorzy prezentują wyniki badań w czterech obszarach problemowych analizowanych na poziomie mikro- i makroekonomicznym.

Pierwszy obszar przedstawia rozważania dotyczące rynku pracy i instytucji rynku pracy, a także roli kapitału ludzkiego w gospodarce. Znalazły się tutaj wyniki badań na temat np.: roli urzędów pracy w przeciwdziałaniu bezrobociu, wpływu instytucji formalnych i nieformalnych na rynek pracy, zjawiska prekariatu, sytuacji kobiet na rynku pracy w dobie polityki równych szans czy pozycji absolwentów na europejskim rynku pracy. Drugi obszar dotyczy problemów makroekonomicznych współczesnych gospodarek, często ukazywanych w kontekście analizy sytuacji Polski na tle innych krajów unijnych. W tej grupie artykułów zaprezentowano wyniki analiz dotyczących m.in.: interwencjonizmu monetarnego i fiskalnego w warunkach wysokiego zadłużenia, polityki monetarnej i fiskalnej w krajach unijnych, ograniczeń wzrostu i rozwoju gospodarczego, innowacyjności i przedsiębiorczości, działalności badawczo-rozwojowej oraz roli kapitału intelektualnego kraju. Trzeci obszar tematyczny prezentowanej publikacji stanowią aspekty mikroekonomiczne, omawiając je np. dokonano analizy relacji podmiotów funkcjonujących na rynku, poddano ocenie przeobrażenia w sferze dochodów gospodarstw domowych czy opisano wpływ migracji na gospodarstwa domowe w Polsce. Czwarty obszar obejmuje zaś opracowania dotyczące fundamentów ekonomii, m.in. racjonalności człowieka w ujęciu *homo sustinens*, nowych paradygmatów rozwoju, refleksji nad metodologią nauk ekonomicznych, koncepcji kształtowania oczekiwań uczestników rynku czy analiz poglądów klasyków francuskich na temat podatków.

Książka przeznaczona jest dla pracowników naukowych szkół wyższych, specjalistów w praktyce zajmujących się problematyką ekonomiczną, studentów studiów ekonomicznych oraz słuchaczy studiów podyplomowych i doktoranckich.

Artykuły składające się na niniejszą książkę były recenzowane przez samodzielnych pracowników nauki, w większości kierowników katedr ekonomii. Chcielibyśmy serdecznie podziękować za wnikliwe i rzetelne recenzje, często inspirujące do dalszych badań. Oddając powyższą publikację do rąk naszych Czytelników, wyrażamy jednocześnie nadzieję, że ze względu na jej wszechstronny charakter spotka się ona z zainteresowaniem i przyczyni do rozpoczęcia inspirujących dyskusji.

Jerzy Sokołowski

Aleksandra Grabowska-Powaga

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
e-mail: aleksandra.grabowska@ue.katowice.pl

UWARUNKOWANIA KSZTAŁTOWANIA KAPITAŁU SPOŁECZNEGO – ODNIESIENIA DO POLSKI

FACTORS THAT INFLUENCE SOCIAL CAPITAL – REFERENCES TO POLAND

DOI: 10.15611/pn.2016.449.14

JEL Classification: A1, A10, D01

Streszczenie: Kapitał społeczny jest przedmiotem wielu badań i dyskusji w literaturze przedmiotu. Z interpretacji przedstawianych przez autorów wynika, że kapitał społeczny jest pojęciem wielowymiarowym. Istnieje wiele uwarunkowań wzrostu lub całkowitego braku rozwoju kapitału społecznego. Przykładami mogą być czynniki ekonomiczno-społeczne czy instytucjonalne. Ze względu na złożoność zagadnienia nie sposób przedstawić z jednej strony wszystkich uwarunkowań, a wraz z nimi instrumentów wspomagających rozwój kapitału społecznego, a z drugiej strony barier, które ten rozwój ograniczają. Celem artykułu jest zatem w pierwszej części identyfikacja pewnych elementów kapitału społecznego (wybranych czynników, instrumentów i barier ograniczających rozwój). W drugiej części artykułu zaprezentowano wybrane dane dotyczące poziomu kapitału społecznego w Polsce.

Słowa kluczowe: kapitał społeczny, gospodarka, uwarunkowania, bariery, zagrożenia.

Summary: Social capital is a subject of a lot of research and discussions in the subject literature. It is a multi-dimensional concept. There are a lot of factors that have an impact on its growth or total lack of it. The main purpose of the article is in the first part to identify selected elements of a social capital model (factors, means, barriers which limit this development). The second part of this article presents chosen aspects of social capital in Poland.

Keywords: social capital, economy, factors, barriers, threats.

*Połączenie sił to początek,
pozostanie razem to postęp, wspólna praca to sukces.*

Henry Ford

1. Wstęp

Kapitał społeczny jest przedmiotem wielu dyskusji podejmowanych w literaturze przedmiotu. Z definicji prezentowanych przez autorów wynika, że jest on pojęciem wielopłaszczyznowym; por. m.in. [Bourdieu 1986, Putnam 1995, Coleman 1998, Fukuyama 2001]. Można go badać z perspektywy jednostki, jej zasobów i możliwości nawiązywania relacji z innymi jednostkami. Można go również badać na płaszczyźnie całych wspólnot, ich zasobów i możliwości nawiązywania relacji wewnątrz między jej członkami, jak i na zewnątrz – z innymi wspólnotami. Takie wielowymiarowe podejście do kapitału społecznego oznacza, że nie zdecydowano się jeszcze na podjęcie próby przedstawienia pełnego modelu kształtowania się kapitału społecznego, tak na poziomie jednostki, jak i całej wspólnoty. Celem niniejszego opracowania jest prezentacja wybranych elementów kapitału społecznego, tj. uwarunkowań wpływających na jego rozwój, instrumentów rozwoju, przejawów oraz barier ograniczających tenże rozwój.

2. Czynniki i instrumenty kształtujące kapitał społeczny

Kapitał społeczny, jego stopień, wzrost potencjału lub całkowite zahamowanie warunkowane są występowaniem wielu czynników, instrumentów oraz narzędzi wykorzystywanych przez odpowiednie podmioty rynkowe. Elementy te mogą stanowić część ujęcia modelowego kształtowania kapitału społecznego w różnych wspólnotach (por. tab. 1). W literaturze przedmiotu w grupie uwarunkowań wpływających na kapitał społeczny wyróżnia się m.in.:

- czynniki instytucjonalne; wśród nich na uwagę zasługują takie uwarunkowania otoczenia wspólnot i społeczności, jak potencjał kulturowy i kreatywny oraz polityka instytucji państwowych;
- czynniki społeczno-ekonomiczne, jak struktura dochodowa oraz struktura społeczno-gospodarcza wspólnoty.

Występowanie wskazanych uwarunkowań implikuje możliwość rozwoju kapitału społecznego. Jednak należy podkreślić, że jest to możliwe dopiero przy użyciu przez odpowiednie podmioty rynkowe konkretnych instrumentów i narzędzi wzmacniających potencjał kapitału społecznego. Występowanie uwarunkowań instytucjonalnych umożliwia wpływ na kapitał społeczny poprzez wykorzystywanie takich instrumentów, jak:

- instrumenty legislacyjne (np. ustawy, rozporządzenia);
- nadzorcze (np. procedury działania);
- informacyjno-edukacyjne (np. szkolenia).

Tabela 1. Czynniki, instrumenty i przejawy kapitału społecznego – elementy ujęcia modelowego

Kryterium czynników wpływających na kształtowanie się kapitału społecznego	Charakterystyka	Typy instrumentów kształtowania kapitału społecznego	Przejawy kapitału społecznego
Instytucjonalne <ul style="list-style-type: none"> • potencjał kulturowy i kreatywny; • polityka instytucji państwowych. 	<ul style="list-style-type: none"> • kultura jest nośnikiem postaw wykształconych w jednostkach i przenoszonych na wspólnoty. Podłoże kulturowe i historyczne jest podstawą zaufania jednostek do siebie nawzajem, jak i instytucji. • rola instytucji państwowych może mieć zarówno pozytywny, jak i negatywny wpływ na kształtowanie się kapitału społecznego. 	Legislacyjne: <ul style="list-style-type: none"> • ustawy, rozporządzenia, inne akty prawne. Nadzorcze: <ul style="list-style-type: none"> • schematy i procedury działania, tworzenie standardów (np. Komisja Prawa Autorskiego) Informacyjno-edukacyjne: <ul style="list-style-type: none"> • edukacja, w tym szkolenia, uświadamianie jednostkom, jak ważny jest kapitał społeczny jako zasób organizacji. 	Instytucjonalne o charakterze podstawowym (wpływających na wzrost kapitału społecznego): <ul style="list-style-type: none"> • zaufanie, • interakcje, • relacje interpersonalne. Instytucjonalne o charakterze dodatkowym (wpływające na zacieśnienie relacji i zagęszczenie istniejących sieci): <ul style="list-style-type: none"> • komunikatywność, • solidarność, • etyczność.
Społeczno-ekonomiczne <ul style="list-style-type: none"> • struktura dochodowa, • struktura społeczno-gospodarcza instytucji/ organizacji. 	<ul style="list-style-type: none"> • dane demograficzne: płeć, wykształcenie, miejsce zamieszkania, aktywność zawodowa, mobilność, hierarchia wartości) 	Programowe: <ul style="list-style-type: none"> • programy społecznościowe motywujące do udziału w organizacjach charytatywnych (wolontariat); • programy wspomagające aktywność zawodową. • Informacyjno-edukacyjne (szkolenia dla bezrobotnych, kampanie informacyjne i promocyjne, konferencje, debaty). Finansowe: <ul style="list-style-type: none"> • granty kapitałowe, granty inwestycyjne, stypendia, staże, projekty systemowe i indywidualne. 	Spółeczeństwo obywatelskie i aktywność obywatelska: <ul style="list-style-type: none"> • udział w organizacjach charytatywnych, • liczba wolontariuszy WOŚP (na 1000 mieszkańców), • frekwencja wyborcza, • trendy w głosowaniach w wyborach władz publicznych, • liczba przestępstw, • liczba honorowych krwiodawców (na 1000 mieszkańców) [Dziemianowicz i in. 2009]; • ilość czasu poświęconego działalności w celach społecznych, • poziom praworządności aktorów sceny lokalnej [Przygodzki 2004].

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Skawińska 2012, s. 165; *Strategia rozwoju kapitału społecznego* 2011, s. 37-41, 95].

Z kolei uwarunkowania społeczno-ekonomiczne i ich wpływ na kształt kapitału społecznego jest możliwy przy użyciu takich instrumentów, jak:

- instrumenty programowe (np. programy społecznościowe i promujące aktywność zawodową);
- informacyjno-edukacyjne (np. programy dla bezrobotnych);
- finansowe (granty, stypendia, staże).

Przejawy rozwoju lub braku kapitału społecznego w ujęciu instytucjonalnym mogą mieć charakter:

- **instytucjonalny o charakterze podstawowym.** Są to: zaufanie (ułatwia negocjacje, skraca proces inwestycyjny przy jednoczesnym wydłużaniu kontraktów inwestycyjnych; obniża koszty transakcyjne, przyczynia się do wzrostu rzetelności kontrahentów, ogranicza korupcję i nadużywanie dóbr publicznych, zwiększa solidarność międzygrupową oraz kontrolę społeczną nad działaniami władz) [Czapiński, Panek 2009], interakcje oraz relacje interpersonalne;
- **instytucjonalny o charakterze dodatkowym.** Należą do nich: komunikatywność, solidarność oraz etyczność.

Z kolei przejawem występowania kapitału społecznego w ujęciu uwarunkowań społeczno-ekonomicznych jest poziom społeczeństwa obywatelskiego. Miernikami w tym zakresie są m.in. udział członków danej wspólnoty w organizacjach charytatywnych, frekwencja wyborcza, liczba przestępstw.

Nie sposób przedstawić wszystkich aspektów tworzenia się kapitału społecznego. Zatem poruszane aspekty tworzenia kapitału społecznego stanowią tylko wycinek omawianego zjawiska. Należy jednak podkreślić, że czynniki i instrumenty wpływające na kształt i stopień kapitału społecznego są rozmaite, a sposób ich implementacji może mieć zarówno stymulujący, jak i niestymulujący charakter.

3. Bariery kształtowania kapitału społecznego

W grupie czynników instytucjonalnych ważną rolę w oddziaływaniu na kapitał społeczny odgrywają instytucje państwowe i kształtowana przez nie polityka gospodarcza. Charakter oddziaływania polityki gospodarczej może mieć zarówno pozytywny, jak i negatywny wpływ na kształtowanie kapitału społecznego. Jasne i przejrzyste zdefiniowanie praw własności, sprawny system legislacyjny, finansowy i podatkowy oraz czytelne i nieskomplikowane zasady współdziałania państwa z innymi podmiotami i jednostkami między sobą przyczyniają się do wzrostu kapitału społecznego. Z kolei brak przejrzystości systemowej implikuje szereg barier (m.in. piętrząca się biurokracja) w nawiązywaniu relacji między podmiotami, a to z kolei powoduje niechęć i w rezultacie brak lub zaniechanie inicjatyw do nawiązywania współpracy [Grabowska, Jakubowska 2014].

Innym przykładem bariery w rozwoju kapitału społecznego jest brak powszechnej świadomości, jak ważną rolę odgrywa on w rozwoju gospodarek i społeczeństw. Brak ten powoduje dominację postaw indywidualistycznych nad zachowaniami pro-

społecznymi, co z kolei pociąga za sobą zamykanie się sieci społecznych funkcjonujących w izolacji od instytucji oraz innych sieci. Taka sytuacja sprawia, że społeczeństwa nastawiane są na przetrwanie i adaptację aniżeli na rozwój i innowacyjność.

W grupie czynników ekonomicznych barierą rozwoju kapitału społecznego są również nierówności dochodowe. Mogą prowadzić do obniżenia zaufania, spadku zainteresowania aktywnością obywatelską, ale także do wzrostu przestępczości.

Z kolei analizując strukturę organizacyjno-gospodarczą instytucji/organizacji, słabymi jej stronami, które często mogą stać się barierą w rozwoju kapitału społecznego, są głównie bezrobocie, analfabetyzm, pauperyzacja, emigracja, mniejszości narodowe czy kulturowe [Skawińska 2012]. Często różnice kulturowe na tle etnicznym czy religijnym implikują niechęć jednostek do nawiązywania kontaktów, co staje się ograniczeniem dla rozwoju wspólnoty i kształtowania w niej kapitału społecznego.

Innym przykładem czynników ograniczających kształtowanie się kapitału społecznego są globalne zagrożenia. Do tej grupy barier, które zostały zidentyfikowane

Tabela 2. Globalne zagrożenia, konsekwencje dla podmiotów gospodarujących na rynku – prognoza na lata 2016-2018

Skala	Zagrożenia	Opinie w %
Globalna	Kryzys imigracyjny	52
	Kryzys lub upadek państwa	27,9
	Konflikt międzynarodowy	26,3
	Bezrobocie	26
	Niewydolność aparatu państwowego	25,2
Lokalna (Polska)	Konflikt międzynarodowy	79
	Problemy na rynku pracy (bezrobocie i niepełne zatrudnienie)	41,6
	Kryzys fiskalny	39,7
	Kryzys na rynku finansowym	34,6
	Kryzys z powodu braku żywności	0,9
Lokalna (Niemcy)	Cyberataki	58,4
	Bańki spekulacyjne na rynku aktywów	43,6
	Oszustwa lub kradzież danych	36,9
Lokalna (Francja)	Problemy na rynku pracy	52,5
	Kryzys fiskalny	49,5
	Niewydolność zarządzania aparatem państwowym	35,6
Lokalna (Wielka Brytania)	Bańki spekulacyjne na rynku aktywów	56
	Cyberataki	47,6
	Niewydolność zarządzania aparatem państwowym	38,1
Lokalna (USA)	Cyberataki	63,1
	Oszustwa lub kradzież danych	46,9
	Ataki terrorystyczne	40,4
Lokalna (Chiny)	Bańki spekulacyjne na rynku aktywów	54,1
	Katastrofy ekologiczne wywołane przez człowieka	33,5
	Trudna do opanowania inflacja	33,2
Lokalna (Rosja)	Kryzys fiskalny	45
	Trudna do opanowania inflacja	44,6
	Konflikt międzypaństwowy	44,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie [The Global Risks Report 2016].

i zaopiniowane przez ekspertów z całego świata współpracujących z World Economic Forum¹, należy zaliczyć kryzysy: migracyjne (52% ankietowanych uznało ten czynnik za dominujące zagrożenie globalne również w kontekście wpływu na kształt i rozwój współczesnych gospodarek i ich zasobów, w tym kapitału społecznego), finansowe (kryzys fiskalny, bańki spekulacyjne, cyberataki, kradzież danych), międzynarodowe, związane z rynkiem pracy (np. bezrobocie i niepełne zatrudnienie) czy niewydolność aparatów państwowych.

W konsekwencji, niestabilność geopolityczna naraża podmioty gospodarujące na rynku na ryzyko niepowodzeń swoich inwestycji. Podmioty gospodarujące w sytuacji narastającego niepokoju mogą spotkać się z bojkotem swoich produktów, cyberatakami oraz trwałym uszkodzeniem marki (por. tab. 2).

Eksperci przeprowadzili również analizę zagrożeń na płaszczyźnie lokalnej, dotyczących poszczególnych państw. W obliczu zagrożeń, które hamują wzrost potencjału społeczno-gospodarczego, w tym również ograniczają rozwój kapitału społecznego wspólnot, najważniejszymi barierami w przypadku Polski są: konflikty międzynarodowe (79%), problemy na rynku pracy (bezrobocie i niepełne zatrudnienie – 41,6%), kryzys fiskalny (39,7%), kryzys na rynku finansowym (34,6%) oraz kryzys z powodu braku żywności (0,9%). Z kolei dla światowych gospodarek dominujących, takich jak Niemcy czy USA, największym zagrożeniem okazują się cyberataki (58,4% oraz 63,1%), dla Wielkiej Brytanii i Chin – bańki spekulacyjne (56% oraz 54,1%), a dla Rosji – kryzys fiskalny (45%).

Zarówno bariery instytucjonalne, ekonomiczno-społeczne, jak i narastające zagrożenie globalne mogą powodować erozję kapitału społecznego w państwach, gdzie do tej pory zasób kapitału społecznego był jednym z najważniejszych potencjałów funkcjonujących gospodarek lub stawał się ważnym źródłem ich innowacyjności i rozwoju.

4. Poziom kapitału społecznego w Polsce – wybrane przykłady

Kapitał społeczny Polski można uznać za niski. Jest on pochodną wielu uwarunkowań. Czynniki kulturowe, ekonomiczne, instytucjonalne powodują, że w polskim społeczeństwie dominują raczej postawy indywidualistyczne aniżeli chęć kolektywnego działania, czego konsekwencją jest występowanie zamkniętych wspólnot społecznych, funkcjonujących w izolacji od instytucji oraz innych sieci. Jak pisze P. Sztompka [2007], Polacy są społeczeństwem „po przejściach”. Przede wszystkim niski poziom zaufania, a z nim wiążący się brak zaufania Polaków wobec siebie, instytucji, innych wspólnot – są pochodną wydarzeń historycznych. Historia wytwarzała poczucie niepewności, niejasności, braku przejrzystości. Brak zaufania był i jest w dalszym ciągu konsekwencją przeobrażeń ustrojowych. Pojawienie się na początku okresu transformacji negatywnych symptomów przeobrażeń, takich jak bezrobocie, inflacja, recesja, doprowadziło do deprecjacji poziomu kapitału społecznego [Gajowiak 2012]. Niski poziom kapitału społecznego oraz brak zaufania do-

¹ Raport powstał na podstawie opinii 740 ekspertów z całego świata współpracujących z World Economic Forum [*The Global Risks Report 2016*].

datkowo potęgują różnicowania dochodowe Polaków oraz subiektywne poczucie ubóstwa na tle innych krajów Unii Europejskiej.

Wiele wskaźników potwierdza tezę o niskim poziomie zaufania Polaków. Jednym z najważniejszych wyznaczników jest poziom zaufania jednostek w danej społeczności. Jak wynika z badań Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, zaufanie Polaków do innych ludzi utrzymuje się na bardzo niskim poziomie, a na tle innych krajów europejskich wypadamy słabo (Polska 4,11 w skali 0-10), wyprzedzając jedynie Słowację (3,83) i Portugalię (3,61).

Przejawem niskiego poziomu kapitału społecznego jest również stosunkowo niska frekwencja obywateli w wyborach parlamentarnych oraz samorządowych. Średnio 40% uprawnionych do głosowania obywateli bierze czynny udział w wyborach do parlamentu i samorządu. Nieznaczne różnice można zaobserwować w podziale regionalnym kraju. W wyborach parlamentarnych najczęściej udział biorą mieszkańcy Mazowsza, najrzadziej – województwa opolskiego. W wyborach samorządowych największą aktywność wykazują mieszkańcy województwa świętokrzyskiego, najmniejszą – województwa opolskiego (por. tab. 3).

Innym przykładem świadczącym o niskim poziomie kapitału społecznego w Polsce jest zaangażowanie obywateli w tworzenie organizacji pozarządowych. Systematycznie spada liczba osób deklarujących członkostwo w organizacjach pozarządowych (ok. 2 mln osób).

Tabela 3. Frekwencja wyborcza w wyborach parlamentarnych w roku 2011/2015 oraz samorządowych w roku 2010/2014 oraz w wyborach na prezydenta 2015

Województwo	Wybory samorządowe 2010-2014		Wybory parlamentarne 2011-2015		Wybory na prezydenta 2015
Dolnośląskie	40,07	41,7	37,84	49,1	49,3
Kujawsko-pomorskie	41,17	44,4	37,26	47,3	45,3
Lubelskie	46,35	50,1	38,46	49,8	50,2
Lubuskie	42,24	46,4	35,43	47,0	44,0
Łódzkie	42,4	47,2	39,66	53,4	48,6
Małopolskie	45,41	47,8	42,36	56,8	53,4
Mazowieckie	45,88	47,6	44,35	58,3	53,9
Opolskie	37,79	42,4	33,48	44,5	41,8
Podkarpackie	47,54	50,4	39,11	51,5	51,1
Podlaskie	44,62	48,3	39,64	51,6	48,0
Pomorskie	41,66	45,1	41,33	52,8	50,1
Śląskie	39,15	42,9	40,31	53,7	50,7
Świętokrzyskie	50,1	54,7	36,15	46,6	42,2
Warmińsko-mazurskie	44,07	45,7	35,22	41,3	44,6
Wielkopolskie	42,75	47,9	39,26	49,4	48,1
Zachodniopomorskie	41,93	45,7	37,63	47,2	47,5
Ogółem	49,4	46,4	48,92	51,6	49,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie komunikatu Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 21 X 2010 r. [www.wybory 2010, pkw.gov.pl; IPSOS 2010-2014; www.wyborcza.pl].

5. Zakończenie

Kapitał społeczny jest uwarunkowany wieloma czynnikami, najczęściej o charakterze endogennym. Należy jednak pamiętać, że to, czy kapitał społeczny ma szansę na rozwój, jest uwarunkowane przede wszystkim chęcią i zaangażowaniem samych uczestników procesów rynkowych. Jakość relacji nawiązywanych przez jednostki przekłada się na współdziałanie, a to – jeśli jest oparte na zaufaniu obu stron relacji – jest podstawą stworzenia kapitału społecznego. Kapitał społeczny jest nie tylko zasobem gospodarczym, ale także potencjałem w pokonywaniu barier i przekraczaniu granic w procesie adaptacji w dobie turbulentnego i coraz trudniej przewidywalnego otoczenia.

Literatura

- Bourdieu P., 1986, *The Forms of Capital*, [w:] Richardson J.G. (red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, New York.
- Coleman J.S., 1998, *Social Capital In the Creation of Human Capital*, *American Journal of Sociology*, no. 94, s. 95-120.
- Czapiński J., Panek T. (red.), 2009, *Diagnoza społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa.
- Dziemianowicz W., Łakomska J., Górską A., Pawluczyk M., 2009, *Trendy rozwojowe regionów*, GEO-PROFIT, Warszawa, styczeń.
- Fukuyama F., 2001, *Social Capital, civil society and development*, *Third World Quarterly*, no. 1, s. 7-20.
- Gajowiak M., 2012, *Kapitał społeczny. Przypadek Polski*, PWE, Warszawa.
- Grabowska A., Jakubowska A., 2014, *Polityka gospodarcza państwa a kształtowanie kapitału społecznego – wybrane aspekty*, [w:] Ciborowski R.W., Dziemianowicz R.I., Kargol-Wasiluk A., Zalesko M. (red.), *Gospodarka- społeczeństwo-finance w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1989-2014*, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok.
- IPSOS 2010-2014.
- Przygodzki Z., 2004, *Znaczenie kapitału społecznego w rozwoju*, [w:] Jewtuchowicz A. (red.), *Wiedza, innowacyjność, przedsiębiorczość a rozwój regionów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Putnam R., 1995, *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Wydawnictwo Znak, Kraków.
- Skawińska E., 2012, *Kapitał społeczny w rozwoju regionu*, PWN, Warszawa.
- Strategia rozwoju kapitału społecznego*, 2011, Projekt dokumentu po konsultacjach społecznych, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa, 20 września, s. 37-41, 95.
- Sztompka P., 2007, *Nie ufaj nikomu*, wywiad przeprowadzony przez A. Leszczyńskiego, *Gazeta Wyborcza*, 1.12.2007.
- The Global Risks Report*, 2016, Davos www.forbes.pl (20.01.2016).
- The Global Risks Report*, 2016, 11th Edition, World Economic Forum, Committed improving the State of the World, Geneva, 2016, s. 16, www.weforum.org (20.01.2016).

Źródła internetowe

- www.wyborcza.pl (20.01.2016).
- www.wybory 2010, pkw.gov.pl (20.01.2016).